

УДК 94 (477.86/.83)282.5:241.83-05571

Ольга Маслій

ЖІНОЧІ ЧЕРНЕЧІ СПІЛЬНОТИ УГКЦ У ГАЛИЧИНІ В ПІДПІЛЛІ (1953–1989 РР.)

У статті досліджується нелегальна діяльність десяти жіночих чернечих спільнот Української греко-католицької церкви після їх ліквідації сталінським тоталітарним режимом на території західних областей Української РСР у 1953 р. і до легалізації Церкви в 1989 р. Основну увагу приділено аналізу форм і методів функціонування богосвячених осіб. З'ясовано процес виховання молодих черниць, структуру монаших спільнот та їхню релігійну діяльність серед вірних.

Ключові слова: нелегальна діяльність, підпілля, Українська Греко-Католицька Церква, чернечі спільноти.

Смерть Й. Сталіна у березні 1953 р. і початок “хрущовської відлиги” дали початок новому етапу в діяльності Української греко-католицької церкви (далі – УГКЦ) – “катакомбному”. Основними промоторами церковного життя в підпіллі були єпископи, священники, монахи, монахині й миряни, які повернулися додому з таборів та заслання. Переживши фізичні й моральні тортури, вони зустріли вже зовсім іншу Західну Україну – застрашену терором та одурманену комуністично-атеїстичною ідеологією. Однак, усупереч труднощам і перешкодам радянської влади, навколо цих людей почалося поступове відновлення церковної структури УГКЦ [25, с. 69].

У сучасній історичній науці окремі розвідки в контексті історії Церкви про монашу формацію УГКЦ у Галичині в підпіллі, особливості функціонування і релігійної діяльності на прикладі окремих чернечих спільнот зробили с. Серафима Сало та Ольга Кіс [34; 28]. Загальну характеристику існування монашества в умовах урядових заборон та переслідування подають матеріали конференції монашества “Преображення у Господі” (Львів, 21–26 липня 2003 р.) [33]. Важливу джерельну базу для комплексного дослідження богосвяченого життя в умовах підпілля почерпнуто з інтерв'ю черниць монаших спільнот, зібраних Архівом Інституту історії Церкви Українського Католицького Університету (Львів). У цих спогадах розкриваються способи функціонування монастирів, виховання нових членів, релігійна діяльність серед мирян.

Мета статті – висвітлити особливості функціонування та релігійної діяльності жіночих чернечих спільноти УГКЦ у підпіллі. Досягнення мети передбачає вирішення низки завдань: проаналізувати передумови відродження чернечого життя після остаточної ліквідації монастирів у Галичині 1950 р.; звернути увагу на особливості функціонування спільнот богосвяченого життя в умовах заборон та переслідування; розкрити співпрацю монахинь із церковною ієрархією, священниками і мирянами.

Ліквідація монастирів на території Галичини тривала з 1946 до 1950 рр. У підпілля перейшло дев'ять жіночих чернечих спільнот: Згромадження Сестер Милосердя св. Вікентія (далі – ЗСМСВ), Згромадження Сестер Мироносиць (далі – ЗСМ), Згромадження Сестер Непорочного Серця Марії Фатімської (далі – Згромадження сестер НСМФ), Згромадження Сестер Пресвятої Родини (далі – ЗСПР), Згромадження Сестер священномученика Йосафата (далі – ЗССЙ), Згромадження Сестер служебниць Непорочної Диви Марії (далі – ЗССНДМ), Згромадження сестер святого Йосифа-Обручника Пречистої Диви Марії (далі – згромадження сс. св. Йосифа-ОПДМ), Сестер чину святого Василя Великого (далі – ЧСВВ) і Свято-Покровський монастир Студійського уставу.

Після офіційної заборони УГКЦ в 1946 р. монашество чинило опір вимогам перейти на православ'я або ж припинити релігійну діяльність. Члени монаших спільнот, які уникнули арешту, після залишення монастирів проживали в приватних помешканнях невеликими громадами по три-чотири особи, багато черниць були змушені повернутися до своїх батьків. Члени цих маленьких спільнот виконували всі приписані статутом монаші обов'язки: молилися і заховували чернечі обіти (обіт у чернецтві – прилюдна присяга) чистоти, убогості, послуху [26, с. 43].

Лібералізація радянського партійно-тоталітарного режиму в період хрущовської “відлиги” створила в церковному житті радянської України нову ситуацію. У другій половині 1953 р. запрацювали комісії по реабілітації невинно засуджених: тих, хто перебував в ув'язненні, випускали на волю, особам, відійшли з життя, повертали добре ім'я. Одним із важливих елементів десталінізації була ліквідація Головного управління виправно-трудова таборів, трудових поселень і місць ув'язнення (ГУЛАГу) в 1960 р. – найбільшого сталінського концтабору. Сотні тисяч в'язнів таборів і спецпоселенців, котрим пощастило вижити в нелюдських умовах, повернулися в Україну [32, с. 428]. Розпочався непослідовний і половинчастий процес перегляду справ невинно засуджених та депортованих по всій території Радянського Союзу.

З єпископів, які здійснювали своє архіпастирське служіння ще до 1946 р. і яким вдалося пережити тяжкі роки заслання, в Галичину змогли повернутися лише чотири владика: Іван Слезюк у 1954 р., Іван Лятишевський у 1955 р., Симеон Лукач у 1955 р. та Миколай Чарнецький у 1956 р. [26, с. 20]. Усі інші ієрархи УГКЦ, що були заарештовані в квітні 1945 р., померли або під час ув'язнення в тюрмі, або на засланні. У таборах далекого Сибіру залишався живим предстоятель УГКЦ Йосиф Сліпий, на якого, однак, не поширювалася амністія радянської влади після смерті Й. Сталіна. Митрополит Й. Сліпий був звільнений лише на початку 1963 р. після 18 років таборів і спецпоселень [26, с. 20].

Розбудова структур підпільної Церкви в Галичині була пов'язана передусім з іменами владик Миколая Чарнецького та Василя Величковського. Священик В. Величковський повернувся до Львова в 1955 р., відбувши десять років у сталінських таборах. Саме його у 1959 р. Апостольська Столиця номінувала єпископом підпільної УГКЦ, але в умовах переслідування Церкви в радянській Україні єпископське рукоположення відбулося шойно в 1963 р. з рук митрополита Й. Сліпого в одному з московських готелів [30, с. 43–45].

Звільнення церковних ієрархів було надзвичайно важливим у підпільній діяльності УГКЦ. Першочерговим обов'язком єпископів після їхнього повернення стала організація таємних семінарій, рукоположення нових священиків, опіка над монашими згромадженнями і координація душпастирської діяльності духовенства. За сприянням владики М. Чарнецького, 21 квітня 1957 р. в УГКЦ було створено нове жіноче згромадження. Засновником чернечої спільноти Сестер Пресвятої Євхаристії був о. Петро Більо, котрий згуртував групу дівчат, що бажали цілковито служити Богу та своєю посвятою протиставитися атеїстичній ідеології [31, с. 104].

З огляду на несприятливі політичні обставини розвиток богопосвячених спільнот проходив дуже повільно, настоятелі не приймали нових членів. Згідно даних каталогу згромадження сестер СНДМ, упродовж 1947–1958 рр. жодна кандидатка не вступила до спільноти. Настоятелька згромадження сестер Милосердя св. Вікентія с. Єлисавета Поппе (бельгійка за національністю) від 1944 по 1956 рр. не прийняла жодної кандидатки зі страху перед переслідуванням відповідних органів. Колишня головна настоятелька згромадження сестер священномученика Йосафата с. Йосафата Шопська

пригадувала, що перші вісім кандидаток мали обличчя (обряд одягання чернечого одягу) аж у 1963 р. Із свідчень с. Констанції Сенюк ЧСВВ дізнаємося, що на початок 1960-х рр. “уже було багато дівчат, охочих вступити до монастирів, але всі настоятелі боялися” [33, с. 144].

Причиною нерішучості настоятелів чернечих спільнотх були насамперед переслідування монашества з боку радянської влади і страх перед можливістю проникнення агента Комітету державної безпеки (далі – КДБ). Крім того, настоятелі добре усвідомлювали, що в умовах жорсткого контролю партійно-радянських органів не зможуть надати належної монашої формації тим особам, які бажали вибрати чернечий спосіб життя.

З кінця 1950-х рр. у розпал хрущовської “відлиги” монаші спільноти розпочали приймати нових членів. Найчастіше джерелом нових покликань були християнські родини, які засвідчили свою вірність Церкві і були знані священикам чи монахиням. Так, с. Емелія Федечко зі згромадження сестер сс. св. Йосифа-ОПДМ, яка до чернечої спільноти вступила у 1968 р., згадувала: “Моє покликання до монашого життя розвивалося в християнській сім’ї. Найбільшим вихователем був мій дідусь, який приносив нам багато релігійної літератури” [5, с. 1].

Богосвячений спосіб життя молоді особи часто обирали через особистий приклад монахинь. Сестра Маркіяна Гошовська ЗСПР, що прийшла до монастиря в 1980 р., пригадувала про мотиви, які спонукали її до вибору монашого способу життя, передусім це був приклад самих монахинь: “Поведінка сестер відрізнялася від поведінки інших осіб. Це було виражено в розмові, яка супроводжувалася розважністю, чемністю... Ці особи були відмінними від тих, з якими я зустрічалася” [9, с. 4].

Часто нелегальні священики УГКЦ, яких на території Галичини було десь до сотні (зокрема, в 1972 р. в Тернопільській області мешкало 32 нелегальних греко-католицьких священиків), спостерігаючи за християнським життям молодих дівчат, заохочували їх обирати чернечий спосіб життя [35, с. 259]. Легальними центрами релігійного життя для греко-католиків протягом усього часу підпілля були римо-католицькі костели, яких радянська влада не наважилася закрити.

Найбільш важливе значення серед костелів відігравав постійно діючий Львівський кафедральний собор Успіння Пресвятої Діви Марії Римо-католицької церкви (далі – РКЦ). За радянських часів храм був одним із небагатьох, який можна було легально відвідувати, тому сюди на Літургії приходили не тільки римо-католики, а й віруючі інших конфесій. Тут регулярно відбувалися зустрічі таємних греко-католицьких священиків із мирянами [28, с. 83]. Так, с. Альбіна Курок згромадження сс. св. Йосифа-ОПДМ згадувала, що про існування таємних монастирів дізналася від о. Євстахія Смаля у львівській катедрі. Він відверто сказав сестрі: “Монастирів немає для тих, хто не хоче, а для тих, хто хоче, то є” [1, с. 2].

Знайомство з чернечим життям відбувалося і в інший спосіб. Сестра Юліта Похудай Студійського Уставу вперше побачила монахинь у 1968 р., коли побувала як туристка в Польщі. Комуністичний режим не наважувався ліквідувати РКЦ у Польщі, що, хоч і була змушена йти на певні компроміси з владою, утримувала своє традиційно монопольне становище та домінуючий вплив у польському суспільстві. “Там я бачила сестер, які служили Господу Богу. Я також вирішила стати монахиною, але як? Хіба залишитись у Польщі”, – пригадувала сестра. Згодом, після повернення, с. Юліта розпочала цікавитися монашим життям. Пошук чернечих спільнот привів її у 1969 р. до монастиря сестер студиток у м. Скалат Тернопільської області [22, с. 1].

Першим етапом богосвяченого життя була кандидатура, тобто час приготування до монашого життя. З огляду на умови існування монастирів

практика прийняття на кандидатуру в монаших спільнотах була різною. У згромадженні сс. св. Йосифа-ОПДМ на кандидатуру приймали на основі усної заяви: “У каплиці перед сестрою настоятелькою та Найсвятішими Тайнами зачитувала формулу, що я згідна стати кандидаткою згромадження і виконувати послух, убожество, чистоту за всіма правилами, які приписані для кандидатки”, – згадувала с. Ореста Хома [17, с. 5]. У період нелегального існування УГКЦ практикувалося написання заяв-прохань, бо існувала загроза обшуків, настоятелі не бажали наражати майбутніх монахинь на небезпеку. Якщо й писалися заяви, в яких подавалися особисті дані, їх переписували настоятелі, а саму заяву від кандидатки одразу спалювали [27, с. 60]. Свідченням цього були спогади с. Порфирії Грень ЗСНДМ: “Якщо дівчина писала заяву, то вказувала в ній особисті дані, які занотовувала вчителька новичок, а заяву спалювали” [33, с. 143].

Дуже часто родичі не знали про те, що хтось з їхньої родини вступив до монастиря. Були випадки, коли навіть сестри не здогадувалися, що та побожна дівчина, що до них приходять, вже є кандидаткою чи новичкою – особою, що готується до прийняття чернечого стану. Про це, зокрема, дізнаємося із спогадів сестер. Так, с. Любов Старжинська ЗСНДМ, котра вступила до монастиря у січні 1978 р., пригадувала: “Про те, що я монахиня, знала тільки мама. Деякі члени родини здогадувалися, а дехто говорив, що я пішла в секту” [7, с. 4].

Після відбуття кандидатури тривалістю півроку або рік були облечини. Обряд облечин проходив у неділю або в дні релігійних свят. Сестра Надія Пасічник ЗСМСВ згадувала, що перед своїми облечинами в 1977 р. мала вісім днів реколекцій (комплекс спеціальних духовних вправ) [13, с. 20]. Обряд облечин, як і до підпілля, залишався незмінним. Традиційною була біла сукня, а в згромадженні сестер служебниць – блакитна. Про це, зокрема, дізнаємося зі свідчень учасниці облечин у нелегальних умовах с. Марти Козак ЗСНДМ: “У неділю 2 серпня 1981 р., перед Службою Божою, я була вдягнена в голубеньку суконку, з віночком. Потім одягли габіт, той старий одяг, який використовували сестри до 1946 р. По завершенні Літургії я була змушена його зняти і йти до праці” [10, с. 11, 12].

Самі облечини відбувалися дуже таємно, як правило, в будинку, де проживали сестри. Не завжди була присутня генеральна настоятелька та родичі, щоб не викликати підозри з боку влади. Часто облечини були чи не єдиним днем, коли особа, що обрала богопосвячений спосіб життя, була вдягнута в чернечий одяг. Сестра Маркіяна Гошовська ЗСПР згадувала: “Габіти ми бачили один-єдиний раз, коли нас облекали у 1981 р. Після цього ми їх не бачили... Ми не знали, що, як називається, як одягається...” [9, с. 7].

Облечинами розпочинався новіціят (період підготовки до прийняття чернечого стану) для кожної сестри, без новіціятського дому, без новіціятських вимог, без щоденних зустрічей з сестрою магістром, тобто вчителькою монашого життя, та іншими новичками. Необхідною умовою часу новіціяту було вивчення конституцій спільноти, історії чину чи згромадження та засвоєння основ спільнотного релігійного життя. Оскільки не було новіціятських домів – монастирів, у якому б проживали виключно новички з магістрою, молоді черниці жили поряд із старшими досвідченими сестрами, які, щоб не було труднощів з владою, приймали їх як “квартиранток”. Попри монастирські обов’язки монахині ходили на цивільну працю чи навчання [33, с. 147].

Вишкіл сестер, які розпочали нелегальне монаше життя в чернечих спільнотах, відбувався по-різному. У згромадженні сестер служебниць діяло кілька формаційних будинків, відповідно до території: Івано-Франківщина, Львівщина мали своїх форматорів чернечого життя. Про свій новіціят с. Ольга Трембач ЗСНДМ згадувала: “Ми зустрічалися кожної неділі та у дні релігійних

свят. Нашою вчителькою в підпіллі була с. Онуфрія Маїк. Приходили ми до неї так, щоб ніхто не бачив. Збиралось нас від 10 до 15 молодих сестер. Разом із сестрою магістром ми спільно молилися та слухали науки, яку для нас говорила с. Онуфрія” [16, с. 9]. Сестри василіянки практикували, щоб новички жили зі старшими сестрами і від них училися молитовного життя, але також працювали чи вчилися. Новичка в особі місцевої настоятельки мала свою духовну наставницю, що вчила її прикладом власного життя [34, с. 313].

Кожна чернеча спільнота щодо навчання молодих сестер мала свої особливості. Так, у ЗСПР вихованням молодих черниць протягом усього часу підпілля займався о. Макарій Грень ЧСВВ. Першою магістром у нелегальних умовах була призначена с. Симеона Акерман у 1977 р. [2, с. 4]. Зі спогадів сестер згромадження Пресвятої Родини дізнаємося, що молитовний день для новички був такий самий, як для інших сестер, та подібний до розпорядку дня, який мали на навіціятах ще перед війною. Велику роль у духовному вихованні відігравали спільні зустрічі сестер з магістрою у Львові. На цих таємних зібраннях, крім молитовного розпорядку, сестри спільно читали конституції згромадження, що зберігалися у с. С. Акерман. Сестра Маркіяна Гошовська згадувала, що конституції ЗСПР с. Симеона нікому не позичала навіть із сестер, а також не дозволяла переписувати, бо вони незаперечно “свідчили про приналежність до якоїсь спільноти чи організації і могли в будь-який час бути викриті” [9, с. 11].

Сестри милосердя св. Вікентія після закриття монастирів були змушені цілковито змінити свою систему виховання молодих монахинь. До 1946 р. молоді черниці цієї спільноти відбували новіціят у Бельгії, де знаходилася головна управа цього згромадження. Організували новіціят сестри милосердя в 1970-х рр. коли, незважаючи на переслідування, почали приймати до своєї спільноти молодих осіб. Так, у 1972 р. магістрою новіціяту була призначена с. Іларіона Козар, яка проживала у Львові по вул. Алелюхіна, 21 (сучасна вул. Мацієвича) [33, с. 147]. Молоді дівчата, котрих приймали на новіціят, мешкали з сестрами. Сестра Надія Пасічник ЗСМСВ про своє перебування на новіціяті згадувала: “Рано ми вставали о п’ятій годині і мали ранішні молитви. Молилися вервицю, пізніше Утреню. Потім ішли до костела на Службу Божу... Після Літургії я йшла на роботу о дев’ятій годині і працювала до 18 години. Повернувшись додому, молилася вечірню і виконувала домашні обов’язки” [13, с. 19].

Сестри згромадження священномученика Йосафата, котрі проживали у Львові, регулярно ходили на навчання основ релігійного життя до о. Матея Шепітки ЧСВВ, їхнього магістра у с. Брюховичах. Сестри відвідували його по троє, як правило, що два тижні і в такий спосіб вчилися основ монашого життя [15, с. 6]. Сестер студиток безпосередньо вчила ігуменя мати Йосифа Вітер (мати – форма звертання до настоятельки у деяких чернечих спільнотах, далі – м.), тому молоді сестри часто в неділі чи вихідні дні приїжджали до неї у м. Скалат Підволочиського району на Тернопільщині [14, с. 6].

Формування молодих членів спільнот відбувалося не тільки протягом періоду новіціяту, але продовжувалося після складання як перших обітів, так і довічних обітів. Подальша чернеча формація передбачала спільні зустрічі, що допомагали інтегрувати молодих сестер у релігійний та спільнотивий спосіб чернечого життя.

Найбільші духовні центри у згромадження сс. св. Йосифа-ОПДМ знаходилися у Львові – район Мадери (сучасний Шевченківський район) вул. Абхазька, 4 та район Знесіння (сучасний Личаківський район) вул. Тютюнників, 19 [17, с. 7]. Львів був центром зустрічі монахинь інших спільнот. Так, сестри Згромадження Пресвятої Родини кожного місяця збиралися на вул. Яловець, 15 (сучасний Личаківський район) [4, с. 4]. Спільнота сестер милосердя св. Вікентія за центр

згромадження мала будинок на вул. Куйбишева, 12 (сучасна вул. І. Огієнка), де проживала провінційна настоятелька разом з іншими монахинями [33, с. 173].

Центри монаших спільнот перебували і в інших місцевостях. Для Згромадження Сестер Мироносиць таким центром спільноти був будинок на вул. Індустріальній, 8 у м. Івано-Франківську [29, с. 57]. Підпільний монастир сестер Студійського Уставу знаходився в містечку Скалат на Тернопільщині, вул. Горького, 17, де проживала ігуменя цього монастиря – м. Йосифа Вітер [12, с. 2].

Під радянською владою черниці не мали можливостей поглиблювати інтелектуальний вимір формації, здобувати богословську освіту, бо всі навчальні релігійні заклади були ліквідовані. Єдиним джерелом навчання, з якого монахині вчилися духовного життя та пізнавали літургійне життя Церкви, були книги. Однак обсяг обігової літератури був досить обмежений: Святе Письмо, конституції даної спільноти, правила святого Василя Великого, “Будь досконалим”, “Життя святих”. Користувалися монахині, як правило, польською літературою, передрукованою чи перефотографованою, котру ще не стигли вилучити органи КДБ під час ревізій [18, с. 16]. Книги, які вдалося зберегти від конфіскації, сестри переховували у власних помешканнях: у шафах, на горищі, в підвальних приміщеннях [17, с. 18]. Сестра Тетяна Войтович ЗСПР згадувала, що релігійну літературу переховувала від ревізій, “закопуючи її на власному городі” [21, с. 41].

Основою монашого життя в умовах постійного контролю та обшуків були дні духовних вправ – реколекції, про організацію яких дбали настоятельки. Кожна спільнота мала свої центри, де проходили такі нелегальні зібрання. Тривали реколекції від двох до восьми днів раз на рік. Духовні вправи проводилися у дні державних свят, кожна спільнота по-різному: 1–2 травня, 7–8 жовтня, Новий рік, коли пильність працівників міліції у зв’язку з офіційними святкуваннями була дещо меншою [10, с. 18].

Реколекції сестер служебниць відбувалися в будинках монахинь в Івано-Франківську, Львові, с. Зимній Воді на околиці Львова, містечку Глиняни Золочівського району на Львівщині та деяких ін. У своїх спогадах с. Марта Козак ЗССНДМ зауважила: “Владика Софрон Дмитерко проводив реколекції в Глинянах. Нас збиралося до 20 сестер... Такі зібрання відбувалися у дні державних свят: 1–2 травня травневих, або Новий рік. Тобто у дні, коли уважність працівників КДБ у зв’язку зі святкуваннями слабшала” [10, с. 18]. У спільноті сестер василіянок реколекції проводили не тільки священики, але й самі сестри: м. Соломія Чичула та м. Юлія Зелена. Дні духовної віднови відбувалися в помешканнях сестер Львова та на околиці у с. Зимна Вода. Спільнота сестер василіянок збиралася на день, а на ніч, щоб не наражатися на небезпеку перевірки органами влади, монахині розходилися [33, с. 133].

Мати Йосифа Вітер у сестер студиток сама проводила реколекції. Свідченням цього були спогади с. Теоктисти Кобрин: “Мати ігуменя попри фізичну неміч сама нам давала реколекції, бо так наказав їй єпископ” [20, с. 15]. Сестри св. Йосифа-ОПДМ, незважаючи на переслідування, організовували реколекції, що тривали вісім днів у Львові в районі Мадери на вул. Абхазькій, 4. Так, учасниця зібрань с. Ореста Хома згромадження сс. св. Йосифа-ОПДМ згадувала: “На реколекції нас збиралося від 40 до 50 сестер. Протягом цих днів з будинку ніхто не виходив, спали на підлозі та горищі... На день священик говорив для нас чотири науки, було два читання, Служба Божа, Хресна Дорога, Молебень, Суплікація та вечірні молитви... Строге мовчання тривало вісім днів” [17, с. 19].

Пріоритетами діяльності для монахинь в умовах переслідування та заборон було не тільки дотримання приписів монашого уставу з метою збереження чернецтва, але й великий акцент на збереження УГКЦ. Монахині впродовж усього часу заборони УГКЦ своєю діяльністю охоплювали різні сфери

церковного життя: ієрархію, священство й мирян. У перші роки після ліквідації УГКЦ черниці активно, як правило, через листування, підтримували зв'язок із ув'язненими єпископами та священниками. Так, Сестри милосердя св. Вікентія впродовж 18 років листувалися з митрополитом Й.Сліпим. Листування з митрополитом було доручено с. Євфимії Куциній ЗСМСВ [6, с. 6]. Через листи до с. Євфимії митрополит передавав також важливу інформацію для духовенства та вірних: пастирські послання, координував працю священників, писав про своє місце перебування. Сестри висилали предстоятелю УГКЦ посилки з ліками, продуктами, одягом та речами церковного вжитку [33, с. 171].

Сестри згромадження св. Йосифа-ОПДМ опікувалися священником, а з 1985 р. єпископом Філамоном Курчабою. З 1962 р. аж до періоду відновлення УГКЦ у 1989 р. с. Андрія Шельвіка Згр. св. Йосифа-ОНДМ допомагала о. Ф. Курчабі, що проживав у Львові на вул. Калініна, 184 (сучасна вул. Замарстинівська), здійснювати душпастирську діяльність [33, с. 170]. Сестри милосердя св. Вікентія допомагали в єпископському служінні Володимирі Стернюку, що з 1972 до 1991 рр. як місцєблоститель митрополичого престолу очолював УГКЦ, тобто виконував обов'язки глави Церкви. Свідченням цього є спогади с. Любові Оркуш, яка з 1975 р. за дорученням настоятельки часто відвідувала владику В. Стернюка, що проживав у Львові на вул. Чкалова, 30 (сучасна вул. Туган-Барановського) [8, с. 9–10].

Черниці всіх спільнот активно співпрацювали з нелегальними священниками УГКЦ. Монахині виступали посередниками між священником та мирянами, вони перші їхали на місце, де мала відбутися Літургія, привозили ризи й церковний посуд, прибирали престіл, вчили дітей, прали рушнички, пекли просфори. Сестра Марта Козак ЗССНДМ згадувала: “Мій апостолят полягав у допомозі священників. Завжди, як приходила з праці і знаходила записку, де були намальовані валізочка, більший та менший квадратик, я вже знала, що треба – агнця і частиці, разом з тією валізочкою занести на квартиру за вказаною адресою” [10, с. 11].

Продовжували сестри і справу катехизації, гуртуючи на навчання в приватних будинках по декілька дітей. В умовах пропагування атеїстичної ідеології навчати молодь релігійності було надзвичайно важко. Саме молоді люди мали зберегти основи духовності і передати їх наступним поколінням, в іншому випадку церковна спільнота була приречена на знищення. Навчаючи дітей основ християнської віри, монахині наражали себе на небезпеку, тому виконували цю працю з великою обережністю. Так, с. Порфирія Грень ЗССНДМ згадувала: “Дітей ми приготувляли малими групами. Давали дітям фотографовані молитовнички, а не друковані, бо їх не було. Збиралися по хатах, там, де відправлялася Служба Божа і діточки приймали Святі Тайни” [19, с. 11].

Черниці навчали релігії дітей з родин греко-католиків, що таємно підтримували заборонену Церкву. Свідченням цього були спогади с. Емелії Федечко згромадження сс. св. Йосифа-ОНДМ: “До мене на заняття приходили діти з родин, які хотіли вчитися релігії... То були гарні діти, варто було до них їздити. Я не шкодувала сили, незважаючи на те, що цілий тиждень працювала, а на суботу-неділю виїздила на катехизацію” [5, с. 10].

Таким чином, протягом майже півстоліття комуністичний режим намагався знищити релігійні переконання людей. Однак спроби погроз, арештів, обшуків, ув'язнення та заслання в концтабори не давали до кінця бажаних результатів. Чернечі спільноти, хоч і зазнали значного кількісного скорочення через ув'язнення своїх членів (зокрема, у спільноті ЗССНДМ було заарештовано і заслано в Сибір 29 сестер, ЧСВВ – 27 монахинь), зуміли пристосуватися до нових викликів часу, перейшли на нелегальне існування. Після кількالكітної перерви з 1946 до 1953 рр. богопосвяченим особам вдалося в таємний спосіб

відновити чернече життя. Відновлення монашества ініціювала церковна ієрархія, яка, повернувшись з концтаборів, розпочала активну працю над відродженням церковних структур. Чернечі спільноти, незважаючи на загрозу арештів, після 1953 р. почали приймати нових членів, що забезпечило розвиток монашого способу життя в умовах підпілля.

Настоятелі, з огляду на зовнішні обставини, були змушені шукати нові способи формації богопосвячених осіб: спільні зустрічі, дні духовної віднови, реколекції та життя в спільноті. Члени монаших спільнот працювали на світських роботах, але продовжували жити за чернечим уставом, дотримуючись монаших обітів (чистоти, убожества та послуху), в міру можливостей провадили своє щоденне життя за ритмом церковного правила. Більші чернечі спільноти такі як ЧСВВ і ЗССНДМ, отримували допомогу з-за кордону через періодичні приїзди вищих настоятелів, які намагалися підтримати членів своїх спільнот. Така свідомість і відповідальність богопосвячених осіб вплинула на збереження не тільки чернецтва, але й цілої УГКЦ. Монахині впродовж багатьох років, по суті, виступали посередниками між священниками та мирянами щодо підпільного релігійного життя.

Однак в умовах радянського режиму монашество зустрілося із значними перешкодами в інтелектуальному та суспільному формуванні. Настоятелі навчали молодих сестер, виходячи з власного релігійного досвіду, не маючи доступу як до джерел чернечого життя, так і до надбань Церкви у демократичному західному світі. Монаші спільноти намагалися зберегти чернечий спосіб життя, наскільки це було можливим в атеїстичній державі. Коли виникли передумови для відновлення спільнот богопосвяченого життя на зламі 80–90-х рр. ХХ ст., що було пов'язано із горбачовською демократизацією суспільного життя в радянській Україні та розпадом СРСР, чернецтво відродило свою діяльність.

Список використаних джерел

1. *Интерв'ю* з с. Альбіною (Катериною Курок) з громадження сс. св. Йосифа-ОПДМ, від 11.03.2003, м. Львів. Інтерв'юер: С. Ковалишин // Архів Інституту історії Церкви (далі – АІЦ) Українського Католицького Університету, П-1-1-1513, с. 14.
2. *Интерв'ю* з с. Анатолією (Галиною Дмитришин) ЗСПР, від 6.11.1999, с. Гошів, Івано-Франківська обл. Інтерв'юер: с. П. Вакула // АІЦ, П-1-1-1005, с. 25.
3. *Интерв'ю* з с. Веніаміною (Володимирою Марцінковською) ЗСПР, від 25.08.1994, м. Львів. Інтерв'юер: Л. Купчик // АІЦ, П-1-1-525, с. 56.
4. *Интерв'ю* з с. Володимирою (Стефанією Дмитришин) ЗСПР, від 19.11.1997, м. Моршин. Інтерв'юер: с. П. Вакула // АІЦ, П-1-1-747, с. 9.
5. *Интерв'ю* з с. Емелією (Дарією Федечко) з громадження сс. св. Йосифа-ОПДМ, від 16.02.1999, м. Львів. Інтерв'юер: Р. Стефанів // АІЦ, П-1-1-1063, с. 33.
6. *Интерв'ю* з с. Єрмією (Гриною Побурин) ЗСМСВ, від 21.09.1992, м. Львів. Інтерв'юер: С. Смолюк // АІЦ, П-1-1-40, с. 5.
7. *Интерв'ю* з с. Любов'ю (Ганною Старжинською) ЗССНДМ, від 10.11.1998, м. Львів. Інтерв'юер: Н. Сосновська // АІЦ, П-1-1-932, с. 28.
8. *Интерв'ю* з с. Любов'ю (Стефанією Оркуш) ЗСМСВ, від 7.12.1992, м. Львів. Інтерв'юер: Л. Смолюк // АІЦ, П-1-1-4, с. 13.
9. *Интерв'ю* з с. Маркіяною (Марією Гошовською) ЗСПР, від 3.05.2003, м. Львів. Інтерв'юер: с. А. Сметаняк // АІЦ, П-1-1-20, с. 13.
10. *Интерв'ю* з с. Мартою (Ганною Козак) ЗССНДМ, від 7.11.1998, м. Львів. Інтерв'юер: У. Суботіна // АІЦ, П-1-1-912, с. 28.
11. *Интерв'ю* з с. Мироною (Анастасією Склянкою) ЗССНДМ, від 2.11.1998, м. Жовква, обл. Львівська. Інтерв'юер: с. Б. Дяків // АІЦ, П-1-1-94, с. 29.
12. *Интерв'ю* з с. Мироною (Марією Білою) Студійський Устав, від 6.11.1999, с. Великі Гаї, Тернопільська обл. Інтерв'юер: Г. Теслюк // АІЦ, П-1-1-1011, с. 14.
13. *Интерв'ю* з с. Надією (Галиною Пасічник) ЗСМСВ, від 11.11.1998, м. Львів. Інтерв'юер: с. Л. Крупач // АІЦ, П-1-1-909, с. 32.
14. *Интерв'ю* з с. Олімпією (Ольгою Католю) Студійський Устав, від 31.08.1993, м. Тернопіль. Інтерв'юер: Л. Грабчак // АІЦ, П-1-1-211, с. 9.
15. *Интерв'ю* з с. Олімпією (Ольгою Мудь) ЗССЙ, від 17.01.1996, м. Львів. Інтерв'юер: М. Патерига // АІЦ, П-1-1-14, с. 26.
16. *Интерв'ю* з с. Ольгою (Ярославою Трембач) ЗССНДМ, від 6.11.1998, м. Львів. Інтерв'юер: Т. Струтинський // АІЦ, П-1-1-933, с. 32.
17. *Интерв'ю* з с. Орестом (Оленою Хомою) з громадження сс. св. Йосифа-ОПДМ, від 13.03.1999, м. Львів. Інтерв'юер: О. Жаровський // АІЦ, П-1-1-1064, с. 31.
18. *Интерв'ю* з с. Павлою (Марією Бабій) ЗССНДМ, від

13.11.1998, м. Львів. Інтерв'юер: М. Березинська // АПЦ, П-1-1-934, с. 32. 19. *Інтерв'ю* з с. Порфірією (Парасковеєю Грень) ЗСНДМ, від 16.03.1995, м. Львів. Інтерв'юер: В. Габор // АПЦ, П-1-1-497, с. 26. 20. *Інтерв'ю* з с. Теоктистою (Анною Кобрин) Студійський Устав, від 5.05.1993, м. Львів. Інтерв'юер: С. Смолюк // АПЦ, П-1-1-131, с. 20. 21. *Інтерв'ю* з с. Тетяною (Теофілією Войтович) ЗСПР, від 26.01.1994, м. Чортків, обл. Тернопільська. Інтерв'юер: Я. Стоцький // АПЦ, П-1-1-280, с. 58. 22. *Інтерв'ю* з с. Юлітою (Ярославою Похудай) Студійський Устав, від 14.12.1993, м. Львів. Інтерв'юер: О. Петришин // АПЦ, П-1-1-78, с. 17. 23. *Великий А. о.*, ЧСВВ. Історія Сестер Служебниць (1892–1967) / Атанасій Г. Великий. – Рим, 1968. – 767 с. 24. *Гнатів Х.* схм. Монахині Святопокровського монастиря – у советських тюрмах та на засланнях / схм. Хризантія Гнатів // Наш монастир: тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. – Львів, 1999. – № 11. – С. 45–47. 25. *Доброєр О.* Католицька Церква в Україні / Олександр Доброєр. – К.: Кайрос, 2001. – 216 с. 26. *До світла* Воскресіння крізь терни катакомб. Підпільна діяльність та легалізація Української Греко-Католицької Церкви. – [вид. 2-ге, випр. і доп.]. – Львів : Вид-во Українського Католицького ун-ту, 2014. – 84 с. 27. *Заброцька Анастасія.* Українська Провінція Сострадання Матері Божої ССНДМ в умовах тоталітарних режимів 1939–1989 рр. Дипломна робота / А. Заброцька. – Львів: – Львівська Богословська академія. 2003. – 82 с. 28. *Кіс О.* Слугині Світла / Ольга Кіс. – Жовква : Місіонер, 2012. – 252 с. 29. *Маслій О.* (сестра Андрея) Згромадження сестер мироносиць: історичний нарис / О. Маслій. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2010. – 103 с. 30. *Mamtei D.* Україна – земля мучеників / Джамаоло Магтеї; [пер. з італ. о. О. Лісовського]. – Жовква : Місіонер, 2014. – 194 с. 31. *Монастирі* Української Греко-Католицької Церкви. – Львів: Свідчачо, 2006. – 104 с. 32. *Новітня історія України (1900–2000):* підручник / [А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусев, В. М. Литвин та ін.]. – К.: Вища школа, 2002. – 719 с. 33. *Преображення у Господі:* матеріали Конференції монашества УГКЦ (21–26 липня 2004 р.). – Львів: Свідчачо, 2004. – 345 с. 34. *Сало С. с.*, ЧСВВ. Провінція Пресвятої Тройці Сестер Чину Святого Василя Великого: нариси з історії / Серафима Сало. – Жовква: Місіонер, 2012. – Т. 1. – 432 с. 35. *Стоцький Я.* Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946–1989 рр.) / Ярослав Стоцький. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003. – 432 с.

Ольга Маслій

ЖЕНСКИЕ МОНАШЕСКИЕ СООБЩЕСТВА УГКЦ В ПОДПОЛЬЕ В ГАЛИЧИНЕ (1953–1989 ГГ.)

В статье исследуется нелегальная деятельность десяти женских монастырей Украинской греко-католической церкви после их ликвидации сталинским тоталитарным режимом на территории западных областей Украинской ССР в 1953 г. и до легализации Церкви в 1989 г. Основное внимание уделено анализу форм и методов функционирования монашества. Выяснено процесс воспитания молодых монахинь, структуру монашеских общин и их религиозную деятельность среди верующих.

Ключевые слова: нелегальная деятельность, подполье, Украинская греко-католическая церковь, монашеские сообщества.

Olha Masliy

WOMANISH MONASTIC ASSOCIATIONS OF UGKC IN UNDERGROUND IN GALYCHINA (1953–1989)

In the article illegal activity of ten nunneries of Ukrainian Greco-catholic Church is probed after their liquidation by the Stalin totalitarian mode on territory of western areas of Ukrainian SSR in 1953 and the Church of legalization in 1989. Basic attention is spared the analysis of forms and methods of functioning of devoted by God persons. The process of education of young nuns, structure of monastic associations and their religious activity, is found out among faithful.

Key words: illegal activity, underground, Ukrainian Greco-catholic Church, monastic associations.